

Dr. Makai Endre: *A sebészetről.*

T. Hölgyeim és Uraim!

Ma egy hete, mikor arról beszéltem, hogy szűkös viszonyok közt, egyszerű eszközökkel hogyan lehetünk segélyére valamely sérült embernek, hogy az esetleges nagyobb veszélytől, nagyobb vérvesztéstől megmentsük, hogy a fertőzés veszedelme minimumra redukáltassék, akkor azt mondtam, hogy vegyünk ki a szekrényből

egy kimosott, kivasalt tiszta ruhát és kössük be a sérült testrészt ez teljesen megfelel az első segély követelményeinek.

Már utaltam arra is, hogy vannak sérülések, melyek vérvesztéssel nem járnak, olyan kicsinyek. És ezek a jelentéktelennek látszó sérülések azt a nagy veszélyt hordják magukkal, hogy a fertőzés veszélyének még fokozottabb mértékben ki vannak téve éppen azért, mert hiányzik a vérzés, mely pedig, mint említettem volt, lemossa részben a fertőző csirákat, és hiányzik a fájdalom, mely felhívja az ember figyelmét, hogy vigyázzon. A munkás embereknél, akik mindenféle szerzőmokkal dolgoznak, akik keztyű nélkül járnak télen is és gyakran mártják kezüket vízbe anélkül, hogy leszárítanák és így nem vigyáznak a kezükre, gyakran támadnak rések a bőrön, hámszárazságok keletkeznek a kézen, amelyek fertőződnek. A kéz megdagad, az ujjak gennyes gyuladása áll be. Rendkívül fájdalmas ez a betegség, hosszadalmas kezelést igényel és sokszor az ujj elvesztésével is jár. Tudjuk azt is, hogy mily sok babona van elterjedve a nép között. Baj esetén az orvosi beavatkozást elkerülve, babonás eszközökkel próbálkoznak, betakarják a sérült részt levelekkel, pókhálóval, stb. Mindez megnehezíti az orvos munkáját és a sérült ujjat tönkre teheti. Sokszor azonban javulást eredményeznek a háziszerek, de ilyenkor sem ezek a szerek segítenek, hanem a természet gyógyító ereje. Minden szervezetben megvan az a kívánság, hogy a rossz anyagokat kiküszöbölje. Sokszor a gennyes új kinyílik magától és kifolyik a genny és meggyógyul a kéz. De a természet nem mindig teszi ezt meg, csak ha a bőrön terjed a gyulladás. Viszont ha a gyulladás csontig terjed, az annyira veszélyes, hogy nem ritkán az ujj elvesztését jelenti. És hogy mit jelent az ujj és a kez a munkásnak, azt mindenki tudja.

De nemcsak olyan sérülések vannak, amikor vérző, nyílt seb jön létre; sérülést okozhat tompa tárgy is mikor a bőr nem szakad meg és látható seb nem jön létre. A bőrnek ugyanis nagyfokú rugalmassága van és csak bizonyos fokon túl szakad meg. De az erek és az idegek nem bírnak ilyen tulajdonsággal és az ütés következményeképpen ezek szakadnak meg folytonosságukban és a látszólag ép bőr alatt jön létre a vérömleny. Hogyan ismerjük fel mi ezt a zúzódást? Az átütő vérzés útján. Ezeknek az ütéseknek a nyomai előbb kék színű, majd zöld és sárga foltok. Általában nem túlságosan súlyos sérülések. Néha túlzott ijedelmet okoznak, mint pl. a szemhéjak zúzódása. Ilyenkor bedagad a szem. és nagy torzulást mutat. Ha a szem ép, akkor könnyebb a sérülés és semmi beavatkozásra sincs szükség, magától gyógyul. Eshetnek azonban súlyos zúzódások is, pl. a com-

bokon, vagy a felkaron. Még sokkal fájdalmasabbak ezek olyankor, hogyha ízületi részen történt az ütés. És ami fájdalmas, az kellemetlen is, mert esetleg keresetétől fosztja meg a munkást, mert nem tud dolgozni. Kérdés most már, mi a tennivaló ilyen esetben? Valami nagyobb beavatkozásra szükség nincs, maga a szervezet szívja fel a kiömlött vért. A fájdalmat enyhíteni lehet, ha hideg borogatást teszünk rá, ha nappal nem lehet, akkor éjszakára és így a felszívódás is gyorsabban megy végbe.

Ha egy ilyen külerőszak ott éri a testet, ahol két vagy több csont ízülettel ér össze, ilyen esetben történik a kibicsaklás. A csontok ugyan megmaradnak eredeti helyzetükben, de rázkódást szenvednek és vér ömlik ki. Minden ízületnél, csuklónál, ahol két vagy több csont találkozik össze, ott üreg savós rés van, hogy a mozgások végezhetőek legyenek, mint pl. az ajtóchanernál. Ha az ajtó berozsdásodik, akkor nehezen nyitódik. Az akadály az a rozsdá, ami a hézagban van. Ha egy ilyen zúzódás történik és vérzés is van, ott a sérült rész igen fájdalmas, alig, vagy egyáltalán nem is mozgatható. Mi itt a tenni való? Aki tisztában van a dologgal, az a következőképen fog cselekedni. A vérzés akadályozza a mozgást, mint a rozsdá az ajtónál. Ha pl. az ajtót nem fogom nyitni, csukni, akkor még jobban berozsdásodik. De ha egy ilyen ajtót többször nyitunk-csukunk, akkor már könnyebben megy a dolog, mert ledörgölgődik a rozsdá. Azt lehet mondani, hogy az ízületi zúzódásnál hasonlóan áll a dolog. Ha nem mozgatjuk az ízületet, akkor azt érzük el, hogy mindig nehezebb lesz a mozgatás. Ugyan fájdalmas a dolog, de mégis forcírozni kell, hogy jó eredményt érzünk el.

A leggyakoribb a boka-izületi rándulás, vagy a könyökütődés. Az ütés helye erősen megduzzad. Nem szabad ilyenkor pihentetni a végtagot, hanem mozgatni kell és az eredmény nem várát magára. Azt kell ajánlani a betegnek, hogy ne kímélje magát, mert akkor súlyosabb lesz a baj. De előbb természetesen tudni kell, hogy nincs-e semmi komolyabb baj. Ilyen pl. ha kifícamodás történik, t. i. az egyik csont kijön a helyéből és eltépi az ízületi tokot, a mely körülfogja és elhagyja a helyét. Ilyen esetben a mozgás kivihetlen, ép úgy, mintha az ajtót kiemeljük, akkor azt nem lehet nyitni.

Mi történik, már most? Az történik, hogy e helyéről kijött csont huzza az idegeket a szöveteket, az izmokat cibálja, ami rendkívül fájdalmas. A betegnek ilyenkor is első gondja, hogy nyugalomba helyezze a sérült végtagját. A természet maga is mozdulatlanná akarja tenni a kifícamodott részt, hogy a szövetek több sérülést ne szen-

vedjenek. A természet úgy hozza ezt létre, hogy az izmok megfeszülnek és nem engedik meg a mozgást. A ficamokat helyre kell tenni. Ennek kivitele némelyeknél nagyon könnyű, másoknál nehéz, különösen ott, ahol lágy részek tolakodnak a csontok közé. A köznép, ha valakinek súlyos ficama van, felkeresi a javas-asszonyt, a csontrakókat és azokkal rakatja helyre a csontot. Nem mondom, hogy nem lenne olyan ember, aki a gyakorlata révén ne tudná helyre tenni egyes esetben a ficamodott csontot. Ha pl. egy kis gyermek ujjá kificamodik, akkor annak az ujját kihúzza egy másik gyerek és helyre teszi. De hogy mennyi bűn történik ezekben a dolgokban, mai nap is, nem is képzelik. Akárhányszor a kijött csontot erőszakosan zökkenetik helyre. Sokszor a csont nem olyan erős, mint az, aki helyre akarja tenni; eltörik és nyomorékká teszi az embert. Minél később jön a beteg az orvoshoz a ficammal, annál rosszabb a helyzet, mert jobban megmerevednek az izmok és nehezebb helyretenni a csontot.

Ha ficamot találunk valahol, tegyünk hideg borogatást rá, fixáljuk és gondoskodjunk róla, hogy a beteg minél előbb orvoshoz jusson.

A csonttörés általában gyakoribb az öregeknél, míg a fiataloknál inkább ficamok fordulnak elő.

Honnan ismerjük fel, hogy törés van jelen?

A régi orvosok három jelet ismertek: az egyik a fájdalomossága másik a rendellenes mozgékonyosság és a harmadik a dörzsölés érzése. A fájdalom forrását tudjuk. Az eltört csont éles vége sérti az érzékeny részeket. A rendellenes mozgás jele, hogy a tört csontú végtag rendellenesen bicsaklik ide-oda. Természetesen ehhez az kell, hogy ott azon a helyen minden csont el legyen törve, különben erre a mozgékonyosságra nem is kell figyelemmel lenni, mert a beteg maga is tudja már, hogy eltört a csontja. Természetes dolog, hogy egy eltört lábú ember nem tud felállni és járni. Akinek a karja törött el, az nem fogja engedni, hogy a karja lelógjon, hanem maga tartja fel a másik kezével.

A harmadik jel a dörzsölés érzése, t. i. ha széthúzzuk a csontokat, érezni lehet, hogyan dörzsölődik össze az érdes végű csont. Ezt azonban bajosan engedi meg a beteg a laikusnak.

Itt megint utánaoznunk kell azt, amit a természet tesz, hogy a két csontvég úgy fixirozandó, hogy az elmozdulás lehetetlen legyen, még akkor is, hogyha helytelenül van beállítva a két csont. A csontok ugyanis egymás irányában eltolódnak, mintha egy ketté törött bot

darabjait egymás mellé tolom. Az izmok elhúzzák a csontot a helyéből. Az orvos igyekszik a csontokat egymáshoz visszahelyezni. Laikuslói ilyet nem lehet kívánni, mert az orvosok is sokszor narkózással tudják csak a műtétet végrehajtani. Hogy a törött csont ne okozzon fájdalmat a lágy részekben sérüléseket, azért sínezzük a törött részt. Sín lehet sétatálcá, esernyő, rúd, vagy ilyesmi. Ha egy ilyenhez van hozzákötve a törött végtag, akkor ennek a kemény tárgynak az ellenállása megakadályozza, hogy az eltörött rész kimozduljon a helyéből. Ha ezt megteszik, mindent megtettek, amit lehetett. Ezután szállítani is kell a beteget. Ha a felső végtag van eltörve, akkor könnyű a szállítás, de ha az alsó végtag törött el, akkor sínezzük a lábat, vagy ha nincs sín kéznél, a két lábat kötjük egymáshoz és úgy szállítjuk lehetőleg kocsin a beteget.

Ezzel aztán mindent megtettünk, amit egy laikustól meg lehet kívánni.

Megtörténik, hogy a törött csont gyakran a bőrt is átszúrja. Ez a legnehezebb bajok egyike. Az ilyen bajok rendszeren az utcán történnek, elgázolásoknál, ahol bőséges a piszok. Ezek a sérülések a legtöbbször maradandó bajt hagynak maguk után, mert a csontvelő, amely rendkívül kényes, érintkezik a fertőző piszokkal. Ilyen esetben ott, ahol a csont átszúrta a bőrt, bekötjük a sebet tiszta kendővel, a végtagot sínbe tesszük.

Most, miután a leggyakrabban előforduló sérüléseken átmentünk, engedjék meg, hogy néhány praktikus fogást említsek fel a betegápolásra nézve.

Mindenkinek tisztában kell lenni azokkal a követelményekkel, melyeket a betegápolásnál szem előtt kell tartani. Tudni kell, hogy hogyan lehet az orvost és a természetet a gyógyításban támogatni.

Kezdjük mindjárt a fektetéssel. Ha a beteget ágyba fektetjük, azzal még lényegesebb gyógyító tényezőt nem értünk el a beteg érdekében. Ha a beteg ágyban fekszik, azt érzük el, hogy a beteg egyenesen melegben van, keveset mozog és keveset táplálkozik. Bizonyos bajok így könnyen gyógyulnak. Az ágyba fektetés azonban nem pánacea, hogy azt mindig alkalmazzuk. Egyes esetekben káros is, pl. az öregeknél, akik összegörnyedt állapotban fekszenek, ami magával hozza, hogy a kellő légzés meg van akadályozva, a beteg nem tud úgy lélegezni, mintha fenn járna és ez az oka sokszor a beálló tüdőgyulladásnak. Ahol nincs magas láz, arra kell ügyelni, hogy a beteg mozgást végezzen az ágyban is. Pl. mikor friss ágyneműt adnak, átfektetik a beteget stb, igyekezzen ezenfelül a beteg többször mélyen lélegezni.

Néhány év előtt még az volt a gyakorlat, hogy a műtét után a betegnek hetekig kellett feküdnie. Ma ez is másképp van. A műtét után 2-3 nappal utóbb fel is kelhet a beteg, mert a fennlevő beteg anyagcseréje élénkebb és így a gyógyulás is gyorsabban történik. Ez azonban csak általános szabály. Van eset, amikor az ágyban fekvés szükséges. Nem kell azonban mindjárt azt gondolni, hogy a meghűlés, influenza, szükségszerűen arra kényszeríti a beteget, hogy hetekig nyomja az ágyat.

Már említettem volt, hogy milyen fontos a sebészetenél a tisztaság. Az ágyban fekvő betegnél a tisztaságnak kettős jelentősége van. Nemcsak az eredeti bajra van hatással, hanem a szervezet ellenálló-képességét is nyomatókusan elősegíti.

Engedjék meg még, hogy egy reminiscentiámat adjam elő. Egy év előtt történt. A Vörös Kereszt Egyesület misszióját vezettem Szerbiába. Egy kórházat rendeztem be, ahol teljesen laikus hölgyeket kaptam ápolónőknek. Másnap már sérülteket kaptunk a háborúból, akik már 7-8 napig feküdtek vérbefagyva a régi ruhában és így kerültek a kórházba. A kolera veszedelme is fenyegetett. A kórház elég jól fel volt szerelve, s én attól féltem, hogy a sérültek egymástól fogják megkapni a betegséget és hogy a sok piszokban lehetetlen lesz a célszerű működés.

A hatvanöt beteghez volt 12 hölgy a legjobb társaságból, akik a szegény, nyomorult, piszkos, férges katonákat tetőtől-talpig lemosták és tiszta fehérművel látták el és úgy helyezték el a kórházban. Én azt hiszem, hogy amilyen szamaritánus működést fejtettek ki azok a hölgyek, a háború sebesültjeivel szemben, ugyanúgy kellene eljárni az étellel való háborúban megsérült szegényekkel is.

Ezen kitérés után, engedjék meg, hogy még egy dologra hívjam fel a figyelmüket a tisztaság szempontjából.

Ha sokáig fekszik a beteg az ágyban, a nyomásnak kitett részekén sokszor kapnak új. n. felfekvést. E baj a bőr lobosodásában áll, mely gyakran mélyreható kifekélyesedési folyamatokra genyezésekre vezethet. Ezeket a részeket gondozni kell, tisztán kell tartani. Legjobb ezeket a helyeket már praeventive, napjában többször borszesszel ledörzsölni. Ez igen jó érzést okoz a betegnek.

Hogyan fektessük a beteget tulajdonképpen. A beteg végtagokat magasra kell helyezni, hogy ne pangjon a vér bennük. Ahol pedig nincs ahhoz való párna, hogy a beteg testrészt felduccolhassuk, jó erre a célra a szecska is, amit pár fillérért lehet kapni. Olsó és előnye, hogy

megújítható és így tisztántartható. Nem olyan puha, mint a vánkos és jó hűvös. Ezt mindenhol lehet használni, ahol nincs párna. Gyakran kell borogatást alkalmazni, aminek célja a fájdalom tompítása.

Kevesen tudják, hogy mi az a jó priznitz, mely akkor jó, ha előveszünk 2 törülközőt, az egyiket vízbe mártjuk és a másikat szárazon kötjük a tetejébe. A jó priznitz-borogatás az, hogyha 2-3 óráig is nedves az alsó törülköző. Van eset rá, hogy meleg borogatást kell használni. A gazdagok rendelkezésére áll a termifor. A szegényeknek meg ott van fődő, amit melegen beborítanak kendővel. Vagy a meleg sózacskó.

Sokszor meg jéghideg borogatásra van szükség, a jégtömlő ajánlatos ilyenkor. A jeget jó apróra kell törni és a vizet leönteni és úgy kell beletenni a tömlőbe.

Aki beteg, az tudja csak megmondani, hogy mily jelentősége van az ilyen apróságoknak.

Ha már most összefoglalnám mindazt, amit mondtam és azt kérdezik, hogy érdemes volt-e foglalkozni ezekkel a dolgokkal, akkor azt válaszolnám, hogy igen, mert voltaképp az orvosnak is sok esetben enyhítő módon kell gyógyítania. Enyhíteni kell a kint és képessé kell tenni a szervezetet, hogy a bajt kiküszöbölje. Mást nem tehetünk a beteg érdekében.

Ahogy vagyuk a beteggel, úgy vagyunk a szegényekkel is. Az alapja a bajnak sokkal nagyobb, semhogy segíteni tudnánk rajta. Azok, akik be tudják látni, hogy a bajt gyógyítani nem lehet, arra fognak törekedni a társadalomban, hogy az egyes jelenségekkel fogják enyhíteni. A társadalom igyekezik bekötni azokat a sebeket, melyeket az élet okozott. Es ha nem is tudják megszüntetni a bajt, de palliatív kézzel képesítik a társadalmat arra, hogy a maga természetes erejével, fejlődésével magától küszöbölje ki azt a súlyos betegséget, a szegénységet.